

Пахтага ва унинг заҳмат юкни елкасига олган пахтакорга ҳамду сано ўқшдан тийилиб, «миллион эгитларга сочилган» халқимизнинг ризқ-насибаси пахта кетидан бутун бўлди, қалби қувватга, руҳи мадорга тўлди, сингари саволларга айна шу пахтакор учун беҳаловат кунларда жавоб топмоғимиз, эртанги кунга умид билан боқадиган пахтакор кўнглига таскин берувчи амалий ишларни амалга оширмоғимиз зарур.

СУРАТДА: Бухоро вилояти Шофиркон районидagi Куйбишев номидаги мажмаи хўжалигининг илгор термичиси Дилбар Бердиева.

К. КАРИМОВ суратга олган

ОДАМЛАР ҲАР ХИЛ ваҳималардан юрак олдириб қўйди. Марказий нашрларини очгани беэллайсан: ҳар бир хабар, воқеа ортда улкан ваҳима кўзларини қап-қатта очиб тургандай. Кеча тамаки йўқ бўлган эди, бугун эса, хирмонлар донга тўлиб ётди-ю, Москва нонсиз қоляпти. Корхоналар, айрим минтақалар шартнома мажбуриятларини бажармай тўлиқнидан янган чиқармоқдалар, деб бешади улар. Радиони бурсангиз яна ваҳима: таъминотда ўқошмичалик, бошбоқлоқлик вужудга келмоқда, дейди диктор. «ЛГ»нинг махфур мухбири В. Соколовнинг башорати эса, яна ошиб тушди: қаёққа кетамиз, бу аҳволда бозор муносабатига ҳам армия паҳоҳида ўтмасак тўрға эди, деб ёзғиради у.

Кўряписи, мамлакатдаги аҳвол қанчалар жиддий. Худди биров бизни боши берк кўчага бошлаб бораётгандай ҳамма асабий, тажана. Фақат ўзбек пахтакорига бу гапларнинг ўзига алоқаси йўқдек эгитдан бош кўтармайди. Миллион эгитларга сочилган деҳқон ризқ-насибасини мисқоллаб териб юрибди. У бу йил терган ҳар кило пахтаси учун 25 тингидан ҳақ олаётганига хурсанд. Машинаси чанг-тўзонига парво қилмай ишлаётган механизатор ҳам на кечани, на кундузни билади. Агар бугун техника панд бермаса, у бир кунда 100 сўм ишлаши мумкин. Йил бўйи қилган меҳнати қанчага баҳоланаётгани, терган пахтаси

кимга, неча сўмдан сотилаётгани билан эса иши йўқ.

Батъан эгитларга эгилариб, беллари толиққан сингли бир зум қаддини кўтариб, шу ҳақда сўраб қолса ишбоши бригадир қандай жавоб беракан? Бу мента қоронғи. Тўғриси, ҳали уни ҳаммамиз ҳам билвермаймиз. Хўш, бу йил пахтамиз неча сўмдан сотилипти? Деҳқонларимиз ўтган йилга қараганда қанча кўп ҳақ оляптилар? Келаси йилдан бошлаб жорий этилаётган янги нархлар бизни қониқтирадими? Ўзбекистон пахтачилиги саноати бирлашмаси тайёрлов бўлими бошлиғи Қаҳрамон Собиров саволига шундай жавоб берди:

— Э, ака, бу масала шу қадар мураккаб, саволингизга бир сўз билан жавоб бериб бўлмайди. Чунки, жумҳуриятда пахта толасига беш зона бўйича ҳақ тўланади. Масалан, биргина Нишон районини олайлик: хўжаликларнинг ер шароити, суви, экадиган навлари бир хил бўла туриб, ҳақ олиши ҳар хил.

Тўғри, навиинг навадан фарқи бор, толасининг узунлиги, қараб ниғичка толали навлар I — III тип бўлса, ўрта тола навлар эса IV — VI ва ҳатто VII типга бўлинади.

ТОЛАМИЗНИНГ ҚИММАТИ ҚАНЧА?

Жумҳуриятимизда нисбатан кўпроқ экиладиган — бу, ўрта толали IV—VI тип навлар. Биз харид нархлари хусусида фикр юритаётимиз, шартли равишда ўрта толали 108-Ф, Андижон-2, Тошкент-6, С-4727, Ан-Воев-2 навларини мисол келтирамиз. Уларнинг бир тоннасини давлат 870 сўмдан харид қилади. Агар бу нав биринчи зонадаги хўжаликларда етиштирилиб, энг аъло сорт бўлса, Бешинчи зонага кирувчи хўжалик эса аъло сортли бир тонна пахтасига 710 сўм олади. Ўртадаги фарқ 160 сўм.

Хўш, ҳақ тўлашни бу қадар мураккаб-лаштиришнинг боиси нима? Уни маъмуриятчилардан бошқа ҳеч ким тушунамайди. Эҳтимол, «ўшдан тўққизини уриб, бирдан ҳақ хомтама бўлиш», деб шуни айтсалар керак. Нима бўлганда ҳам бу ҳол икки йил муқаддам Тернополь вилояти «агропроми»нинг бош агрономи бўлиб ишлаган ва Америкадаги «Айова» штатига бориб қайтган, муштариф фермер хўжалиғи тузиб, эдилида бутун бир колхоз хўжалиғига тенг маҳсулот етиштиратган И. Гусарнинг таассуротларини ёдига солиш. У «ЛГ» мухбирига шундай дейди:

Давомини кичикча бетда

МУШТАРИЙЛАР БИЛАН МУЛОҚОТ

ҲАФТАНОМАГА ТИЛАГИМ

Ўзим муштарий бўлган рўзнома ва ҳафтаномада ичиди «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни алоҳида интизорлик билан кутаман ва иштиёқ билан ўқийман. Бу ҳафтаномаимизнинг ўзига хос йўналиши ва услуби бор. Унинг деярли ҳар бир сониди жумҳурият бўйлаб овоза бўладиган, одамлар бир-бирдан «ўқиди» деб сўрайдиган, рўзномачилар тили билан айтганда «бонба» монанд мақола ё рисола бўлади. Албатта, бундай «бонба»ларни чоп этишнинг ўзи бўлмайди. Улар даставвал матбуот назорати бўлган Ўзбекистонда портлайди, сўнг баланд-баланд бинолардаги катта-катта ўриндиқларни ларзага келтиради. Сўнг акс садои гоҳ муҳаррирга «қатъий оғохлантириш», гоҳ бўлим мудирига «хайфсан» бўлиб қайтади. Лекин бахтимизга ҳафтаномаимизнинг дастурлари бўлган қаламашлар чумчуқ «пири» этса юраги «шир» эгитданлардан эмас.

Ҳар йилдаги Ҳафтаномага яна қайта муштарий бўлар эканман, унинг ижодкорларига янада дидлилик, курашчанлик, фикрий эркинлик баробарида зарғарона маҳорат ила она тилимиз имкониятларини кенг намоён этувчи тарғиботчилар бўлишни ҳам тилайман.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг мухлисари Америкада ҳам, Туркияда ҳам, Хитой Покистон, Судания ва Афғонистонда ҳам бисёр. Кўпларининг шикоятли шуки, ҳафтанома уларга жуда қийинчилик билан ҳамда жуда кеч етиб боради. Мен шундай шикоятларга жавобан уларнинг «оловини ўчириб» шундай дейман: «Биз ўзимиз уни сизлардан уш кун кейин ўқиймиз».

Тилагим, янги йилда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» муштарийлар томонига ҳам шойилсин.

Эркин ВОХИДОВ

ХАЛҚ КЎЗГУСИ

Матбуот — халқин бор бўйи билан кўрсатувчи кўзгудир. Агар бу кўзгу хира тортмай тарихни, ўтмишдаги буюк аждодларни, бугунни, қувонч ва ташвишларни, келажакни, умидли куллари равшанлик билан кўрсата олса, ўз-ўзини англаб етган халқ унга эҳтиром билан қаради.

Матбуот органлари орасида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномаи халқнинг ана шундай ишончини ва ҳурматини қозонган газеталардан биридир. Унинг саҳифаларида «Тарих ва таъдир», «Ёзувчи ва замона», «Шахсий мулоҳазалар» каби ойнасизлар остида эълон қилинаётган материаллар нафақат адабий ҳаётимизда, жумҳуриятимиз ижтимоий ҳаёти учун ҳам чинакам янгиликдир. Ҳафтанома айни пайтда, халқимиз ҳаётдаги қувонч ва ташвишларини бошқа қанча матбуот органларига нисбатан холис, ҳаққоний ёритаётгани учун ҳам муштарийлар меҳрини қозонган.

Миллат келажакини унинг ўтмиши белгилайди. Мен етмиш уч йиллик дахлатли ўтмишимизни ҳам назардан қочирмай, аммо биринчи гада мелемдан олдинги асрларга бориб ўзлашган ўтмишимиз қадриятлари асосида, 1917 йил кузига қадар бу ўтмиш наърида боболаримиз ёки кетган тафаккур чироклари шуъласи ёруғида йўл босиб тарафдориман.

Хуршид ДАВРОН

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК ЖУМҲУРИЯТИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

О. ОТАХОНОВ, П. МАМАДАЛИЕВ, Ҳ. РАҲАБОВ, О. ЮСУПОВ ЎРТОҚЛАРГА «ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ ҲОФИЗИ» ФАХРИЙ УНВОНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Юксак ижрочилик маҳорати, классик мусиқа меросини ва ота-бобо мусиқа-шеърини санъатининг анъанавий шакллариини ўзлаштирилганлиги ва ривожлантирилганлиги, фаол тарғиб етганлиги учун қуйидагиларга «Ўзбекистон ССР халқ ҳофизини» фахрий унвони берилсин.

ОТАХОНОВ Очилхон — Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоташтириш давлат комитетининг Ю. Ражабий номидаги мажмаи хўжалиги ансамблининг аъло хонандаси, пенсияер

МАМАДАЛИЕВ Паттохон — М. Қориеқубов номидаги Ўзбекистон давлат филармониясининг аъло хонандаси.

РАҲАБОВ Ҳасан — Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоташтириш давлат комитетининг Ю. Ражабий номидаги мажмаи хўжалиги ансамблининг аъло хонандаси.

ЮСУПОВ Одилов — Андижон вилояти Балиқчи ноҳиясиндаги маданият уйи халқ ансамблининг аъло хонандаси.

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳуриятининг Президенти

И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри, 1990 йил 25 сентябрь

ЎЗБЕКИСТОН ССР ВАЗИРЛАР КЕНГАШИДА

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши жамоатчилигининг ўзбек театр санъатининг атоқли арбоби, СССР халқ артисти Аббор Ҳидоятлов хотирасини абадийлаштириш тўғрисидаги истаklarини ҳисобга олиб ва туғилган кунининг 90 йиллиги муносабати билан «Еш гвардия» Ўзбек драма театрига СССР халқ артисти Аббор Ҳидоятлов номи бериш тўғрисида қарор қабул қилди. Энди бу театр Аббор Ҳидоятлов номидаги Ўзбек драма театри деб аталади.

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши А. Н. Островский

ЎЗБЕКИСТОН ССР ВАЗИРЛАР КЕНГАШИ ҲУЗУРИДАГИ АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА МЕЪМОРЧИЛИК СОҲАСИДА НАВОИЙ НОМИДАГИ ВА ҲАМЗА НОМИДАГИ ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ ҚЎМИТАСИДА

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши ҳузуридаги Адабиёт, санъат ва меъморчилик соҳасида Навоий номидаги ва Ҳамза номидаги Давлат мукофотлари қўмитаси 1991 йилги Навоий номидаги Давлат мукофотини олиш учун конкурсга қўйиладиган номзодлар тақдим этилганини маълум қилади.

Адабиёт ва адабиётшунослик соҳасида

Абдулла ҚОДИРИЙ — ўзбек совет адабиётини шакллантиришда кўшган улкан ҳиссаси ва ўзбек миллий романи мактабинини яратгани учун.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси томонидан тақдим этилган (вафотидан сўнг).

Абдулҳамид ЧУЛПОН — халқчил, замонавий ўзбек шеърининг шакллантириш ва ривожлантиришдаги ҳамда миллий тарғиб-маънавият мактабинини яратгани учун улкан хизматлари учун.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси томонидан тақдим этилган (вафотидан сўнг).

тақдим этилган (вафотидан сўнг).

Абдурауф Фитрат — ўзбек тарихий драма жанрини ривожлантиришдаги, реалистик адабий танқидчилик ҳамда адабиётшунослик мактабига асос солишдаги улкан хизматлари учун.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси томонидан тақдим этилган (вафотидан сўнг).

БОЛҚОВУЛОВ Барот Тиллаевич — «Шукуҳи карвон» ва «Нотинг Хурсон» шеърини романлари учун.

Ўзбекистон ССР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тақдим этилган.

ШОДИЕВ Эргашали Шодиевич — «Алишер Навоий форс-тожик адабиётда» маърузидаги китоблари учун.

Тожикистон ССР Халқ таълими вазирлиги томонидан тақдим этилган.

Музыка ва концерт-ижрочилик фаолияти соҳасида

ЖУРАЕВ Шерали — сўнгги йиллардаги концерт-

ижрочилик фаолияти учун.

В. И. Ленин номидаги Тошкент давлат дорилфунуни, Ўзбекистон ССР Композиторлар уюшмаси томонидан тақдим этилган.

Тасвирий санъат, меъморчилик ва санъатшунослик соҳасида

СУТЯГИН Сергей Михайлович — баш меъмор, иш раҳбари; ЖАЛОЛОВ Баҳодир Фахриддинович — рас-сом; МУҲДИНОВ Саминжон — халқ устаси; ФОЗИЛОВ Мурод Юнусович — меъмор.

Ўқон шахрида қурилган маданият-томоша бинолари мажмуаси учун.

Ўзбекистон ССР Меъморлар уюшмаси томонидан тақдим этилган.

АСҚАРОВ Шукр Жўраевич — «Минтақа-мақоша» монографияси учун.

Ўзбекистон ССР Меъморлар уюшмаси томонидан тақдим этилган.

Конкурсга тақдим этилган ишлар матбуотда, телекўрсатув ва радиоташтириш орқали, шунингдек жамоатчилик томонидан ўз

вақтида қизгин муҳокама қилиниши Навоий номидаги мукофотни беришда қўмитага катта ёрдам бўлади.

Қўмита Навоий номидаги мукофотни олишга қўрсатилган номзодлар муҳокамасида иштирок этган, шу масалалар юзасидан оммавий ахборот воситалари орқали ёки қўмитага ёзилган хатларда ўз фикрлари, таклифлари ва мулоҳазаларини айтган ижодий ҳамда жамоат ташкилотларига, маданият идоралари ва муассасаларига, барча меҳнат-кашларга миянатдорлик билдиради.

Мукофот олиш учун қўрсатилган ишлар ҳақидаги фикрлар, таклифлар, мулоҳазалар, жамоатчилик муҳокамаси материаллари Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши ҳузуридаги Адабиёт, санъат ва меъморчилик соҳасида Навоий номидаги ҳамда Ҳамза номидаги Давлат мукофотлари қўмитасига қўйиладиган маънавият юборилсин.

700027, Тошкент шаҳри, Ўзбекистон пошчаси, 98-у. 40-хона.

ТЕАТРДА БАЙРАМ

Аббор Ҳидоятлов номидаги Ўзбек драма театри ўзининг 23-мавсумини бошлади. Бу йилги мавсум катта тантана билан очилди. Чунки илгари «Еш гвардия» номи билан юритилган театрга СССР

халқ артисти, ўзбек театр санъатининг буюк даргалари, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Илдошев билан конференция бўлиб ўтди. У жуда кўп қизилқарни саволларга жавоб қайтарди. Очилиш мавсумида Ўзбек

кестон ССР маданият министри Н. Гойибов қатнашди ва театр ижодий коллективини табриқлади. Янги мавсуми Ҳамзанин «Паранжи сирлари» асари билан очилди.

СУРАТДА: Театр янги мавсуми очилишдан лавҳалар

СССР ХАЛҚЛАРИ ТАРИХИНИ БИЗ Кавказор-тидаги Урарту давлати тарихидан ва Урта Осиё ҳудудда эрмитажидан аввалги VI—V асрларда руй берган воқеалар тарихидан бошлаш-ми», дейилганда «Қадимий муаллифлар Урта Осиё ҳақида» (Тошкент, 1940. Рус тилида) китобида Дарҳақиқат, юртимиз қадимий юрт. Урта Осиё қадим-қадимдан Яқин Шарқ ва Ғарб давлатлари, яъни Урарту, Миср, Юнонистон, Бобил, Рим каби давлатлар билан иқтисодий-савдо алоқалари қилган бўй ўлка. Шунинг учун ҳам у донмо чет эл истилочиларининг диққат марказида бўлган. Бунинг устига, бой-феодалларнинг Узаро ички эъдиқатлари туйғайли Урта Осиёда уруш, тўс-тўполонлар тез-тез бўлиб турган. Бинобарин, маданий ёдгорликлар бойлик манбаи бўлиб, ҳукмрон доиралар қўли-да шавхсий мулк сифатида тўлганган. Оврупо ва Россия давлатининг марказида эса тарих, санъат ва маданий ёдгорликларини тўплаш бутунлай бошқача йўсунда бўлган. Масалан, Петербургда 1719 йили Петр Биринчининг қим-матли ва ноёб санъат, маданият, тарих, археоло-гия ва бошқа ёдгорликлардан иборат коллекция-си асосида Кунсткамера, яъни Россияда бирин-чи музей очилди. Қишқи саройдаги (Эрмитаж) алоҳида заллар ҳам Европа ва дунё мадания-тининг ноёб дурдоналаридан янгилаган коллек-циялар кўргазмасидан иборат эди.

Эрмитаж Россия подшоиси Екатерина II даври-да аёнқиса бойнаган ва кенгайтирилган. У ўз вақиларини Европа давлатларидаги жўнатиб, жу-де катта маблаг сарфлаб дунёдаги машҳур му-савирлар асарларини, нодир гоубеланлар — сура-тиги гилемаларни тўплаган. Натижада Қишқи сарой торлик қилиб қолганидан сўнг қўшимча бино қурилиб Эрмитаж заллари 2-3 баробарига кенгайтирилди. Фақат Эрмитаж эмас, ёзги саройи — Петергоф, Царское село, Елизавета саройи ҳам бойитиб қилинди. Россияда граф-лар, князлар қаср ва саройлар қуриб, тасви-рий санъат, нодир буюмлар кўргазмаларига айлантирилганлар. Москвадаги Шереметьев ва Юсупов саройлари шулар жумласидандир.

Буллардан ташқари, Петербургда подшо кутуб-хонаси ташкил этилиб, 300-400 йиллар давомида узлуқсиз бебаҳо нодир маънавий ёдгорликлар билан бойитилиб келинган. Кейинчалик шох кутубхона ва саройлари қор ҳукумати томони-дан босиб олинган ўлкалардан ташиб келтирил-ган ноёб маънавий ва маданий ёдгорликлар билан янада бойитиб қилинган.

Урта Осиёда эса ҳаёт тарзи ва тарихи тақо-зоси бутунлай бошқача бўлган.

Археологларнинг изланишлари натижаси ўла-роқ, биз бугун Урта Осиё заминининг нақадар бой ва мафтункор санъат дери бўлганини кўра-миз. Афросиёб, Варашх, Болалитпета, Ай-ротин, Фазтепа саройларининг ҳамаишати девор безаклари ва уларнинг улугворлиги қадим усталарнинг бетакдор нозик диди, чу-қур илмиларидан дарак беради. Шу билан бирга Турон ҳукмдорларининг ҳаёт тарзи жу-да да-бодобли бўлиб, улар бехисоб бойликка эга бў-лганларини кўрсатади.

Аммо Урта Осиё қисмати жу-де оғир ке-чди: босқинчилик урушлари, доимий қирғинлар ту-файли бетакдор хон саройлари ва гўзал шаҳар-лар вайронга айланиб, йилган бебаҳо бой-ликлар голлилар ўлжаси бўлди.

Муайн Мухаммад Наршахийнинг гувоҳли-қи беришча, араблар Бухоро ва Ҳайқанд жанг-ларидан ҳисобсиз тилло-кунуш буюмлар, қурол-ас-лаҳалар, қимматбаҳо кийим-кечаклардан ибор-ат катта ўлжа билан қайтганлар.

Араб истилоси даврида ҳазина тўплаш, мада-ний бойлик жангариш ишларида дурустқот-сил-жиш ўз бермади.

Урта Осиёда муастакл сомонийлар давлати-нинг (IX—X асрлар) барпо бўлиши бор бора-да тубдан ўзгартиш қилди. Бу даврда сарой бой-лик-ларидан ташқари, катта кутубхоналар, ар-ви-залар барпо этилиб «хазина» сўзи энди маънавий бой-ликлар тўплаган архив ва кутубхоналарга нисбатан ҳам қўлланиладиган бўлди. Тарих гувоҳлигича, X эсради Бухоро ва Шероз шох-амир кутубхоналаридан инсоният яратган ҳамма китоблар бўлган экан.

Айниқса Бухородаги кутубхона машҳур бўли-б, халқимизнинг буюк фарзанди, қомусчи оли-м Абу Али ибн Сино ҳам шу ерда муролава қил-ган.

Шероз кутубхонаси ҳам ўз ҳазинаси билан Бухороникидан қолишмас эди.

Ғазнавийлар сулоласининг асосчиси Махмуд Ғазнавий ҳам жу-да кўп қўлёзма ва китоблар тўплаган. Арман тарихчиларининг таърифи-ча, унинг кутубхонаси ердан шифтгача қадимги ва янги китоблар билан тирбанд бўлган.

Гўзал саройлар, қасрлар, мақбаралар қуриш-да, нодир бойликлар тўплашда Хоразм шохи Мухаммад катта ишлар қилди. Аммо минг аф-суски, бу яратилган гўзалликлар, бетакдор ёд-горликлар мўғул босқинчилари истилоси туйғай-ли қул қўлга совирилди. Бутун шаҳарлар ер-юзидан йўқотилди. Кутубхоналар, маданий мар-казлар, гўзал қасрлар, шафқатсиз, ваҳшийларча йиқилди. Мўғуллар ерли халққа бехисоб қулаёт, мусибат, бахтсизликлар келтирилди.

МўҒУЛЛАР БОСҚИНИ 100 йиллар давомида маданий тараққиётни орқага сурди. Ора-дан 150 йил ўтгандан сўнг Урта Осиёда фан ва маданият куртаклари пайдо бўла бошладил. Айниқса, Амир Темир томонидан ягона марказ-лашган давлат тузилши ва Самарқанднинг пой-таҳт қилиниши катта бойликларнинг тўпчилишига сабаб бўлди. Мазморий ёдгорликлар, мақба-ралар, масжид-мадрасалар, саройлар қурилди. Самарқандда катта кутубхона барпо этилди. Шу даврда Амир Темир Хожа Аҳмад Яссавий сағанеси устига мақбара ва олдида катта улуг-вор мачит қурадири. Мачит олдинги хонасининг ўртасида 2 тоналлик мис қозон ўрнатилди. Бу қозон мисдан яратилган шох асар бўлибгина қолмай, ўш даврининг юксак техника ютуғи

ҳам ҳисобланган. Бу ноёб қозон яқин-яқинлар-гача Эрмитаж залларини беэаб келди. (У Қозо-гистон ҳукуматининг СССР маданият министри-лиги олдида қўйган талабига биноан 1989 йили Қозогистонга қайтарилди ва Аҳмад Яссавий мақбарасидан ўз жойини эгаллади.)

XIX асрнинг биринчи ярмида европалли олимлар маҳаллий халқлар тарихи, турмуши, диний эътиқоди, этнографиясига қизиқиб Шарқ халқларининг аъмо ёдгорликлари, айниқса тарихий манбаларга мурожаат этидлар.

Шарқшунос Х. Д. Френ 1834 йили Урта Осиё-дан излаб топиш мумкин бўлган Шарқ муал-лифларига мансуб «Юз асрнинг хронологик рўйхатини» тузиб чиқди. Россия молия министри-лиги Оренбургдаги божхонага рўйхатда кўрсати-лган қўлёзмаларни Урта Осиё шаҳарларидан савдогарлар орқали сотиб олиш ва уларни кутубхоналарга топиришига эътиборини қаратиш ҳақида фармойиш берди. Натижада Шарқ халқ-лари тарихи ва географиясига доир анча-мунча қўлёзмалар тўпланди. Қўлёзмалар тўплаш ўзбек хонлиқларини забт этиш даврида, айниқса, тез-лашди.

1853 йили рус қўшнилари Оқмачит қалъасини босиб олганидан то туркман ерлари босиб олингунгача (1882) бўлган барча урушлар даво-мида рус олимлари архив, кутубхона ва бошқа маданий ёдгорликларни қўлга киритишни уш-қоқлик билан олиб борадилар.

1868 йил Самарқанддан Туркистоннинг бирин-чи генерал-губернатори К. Б. Кауфман (1862 — 1882) томонидан машҳур Усмон Куръон Петер-бург кутубхонаси учун жўнатиладган эди. 1870 йили Бухоро амри фўқаролари кўзголонини

аҳолининг турли вақиллари билан яқин алоқада бўлдилар ва Туркистонда олиб борган илмий ишлариде маҳаллий кишиларга таяндилар.

Самарқандлик Мирза Қосимов шаҳардаги ёдгор-ликлар архитектураи қопламаларининг лавҳалари-ни тўпловчи киши сифатида машҳур эди. Ҳиззах даррасидаги ёзувлар лавҳаси ҳам шу аjoyиб ҳаттот—рассоом томонидан қозоғга туширилган. У тайёрлаган Улугбек мадрасасининг қўлёзма чизмаси сақланиб қолган.

Илмий аҳамиятга молик ёдгорлик тўпловчлар ичиде энг фаолларидан бири тошкентлик савдо-гар Акрам Асқаров бўлган. У ноёб археологик обидаларнинг Туркистондаги атоқли тўпловчиси ва Париждаги Илмий археология жамиятининг аъзоси эди. Асқаров қадимги танга ва ёдгор-ликларни тўплаш натижасида шундай мўлака ҳосил қилганики, натижада тангаларнинг зарб этилиш вақтини деярли аниқ белгилай олган.

Акрам Асқаров ўз васитасида маданий коллек-цияларини ҳукуматга топиришларини илтимос қилган. Бироқ Асқаровнинг ўлимидан кейин у йиққан нарсалар бўлак-бўлак ҳолда сотилиб, турли одамлар қўлига ўтиб кетди. Унинг кол-лекциясининг катта қисми — 14 минг танга ва 280 нодир буюм Туркистон генерал-губернатори А. Б. Вревский фармойиши билан Петербургда жўнатилади («Туркестанские ведомости» газетаси, 1892, 31-сон).

Маҳаллий ёдгорлик мухлисари ва тўпловчи-лари орасида катта қобилияти, рус шаҳарлари бўйлаб бир неча бор саёхат қилган, фаол ва йирик коллекционер самарқандлик Мирза Аб-дулло Бухорий ҳам бор эди. У ипак фабрика-сининг эгаси, замонасининг илгор фикрли киши-

Октябрь тўнтришиндан кейин эса мамлакатда музей ишлари икки йўналиш бўйича ривожлана бошладил. Бу — биринчидан, мусодара қилин-ган қадимги ёдгорликлар ва санъат асарларини давлат муассасаларида жамлаш, уларни музей хазиналарига топириш ва музейлар тармоғини кенгайтириш йўли билан бўлса; иккинчидан, музейларни янги бинолар билан таъминлаш, мавжудларини юридик жиҳатдан муастақкамлаш тadbирлари қўрилди.

БУ ЖАРАЁН ТУРКИСТОНДА қандай ўтди? Агар Совет Россиясида 1918 йилдан 1923 йил-гача бўлган даврда 150 дан ортқи янги музей юзага келган бўлса, Туркистонда шу давр ичи-да атиги 4 музей очилди, холос.

Мавжуд музейлар фондини тўлдирши бора-сида ҳам ана шундай кескин тафовутни кўриш мумкин эди. Масалан, шу йиллар мубайнида Эрмитаж ва Рус музейи фондига 100 мингдан ортқи қадимги санъат ва маданият ёдгорликлари, Румянцев музейига рус ва Ғарбий Европа санъати намуналаридан 2500, Третьяков галерея-сига 2000 таси топирилди. Бунинг сабаби шун-дан иборатки, рангтасвир асарлари, чинни идиш-лар, нодир буюмлар коллекциялари жу-да кўп бўлган подшо саройлари, дворянлар қасрлари, шаҳар ва дангиллама дала уйлари, яъни Эрми-таж, Петергоф, Царское село, Екатерина саройи, Шереметьев, Юсупов қасрлари ва бошқа юзлаб ҳашаматли иморатлар марказий район-ларда тўплаган эди. Мусодаранинг амалга ошиши ва кўп саройлар эгаларининг ҳамма нарсаларини ташлаб қотиб кетишлари музейлар учун экспонатлар сонини тезда кўпайтириш, мавжуд фондларни эса мисли қўрилмаган дара-жада кенгайтириш имконини берди.

Чор Россиясининг собиқ мустамлакеси бўлган Туркистон, ақсина, бундай шароитга эга эмас-ди. Маҳаллий бой ва феодаллардан жу-да оз қисми сураётлар ва санъатнинг бошқа ёдгорли-кларини тўплаш билан шуғулланганлар. Чор амалдорлари орасида эса коллекционерлар озчиликни ташкил этарди, лекин уларнинг бор коллекциялари ҳам ўнчелик аҳамиятга эмас эди. Бухоро ва Хива хонлиқларининг хазинала-ри Туркистон музейлари фондида жамғарилма-ди, давлат ихтиёрига олиниб, бўлакларга бўли-ниб кетди.

Марказий районлардан фарқли ўлароқ, Турк-республикада янги музейлар барпо этиш учун яроқли бинолар, саройлар, дангиллама уйлар ҳовлилар ва ҳокзозлар йўқ эди. Тарихий қим-матга эга бўлган мазмунорлик ёдгорликлари ярим вайрона ҳолатида эди. Чоризмининг му-стамлақачилик сисвати ўлканинг фақат иқтисо-дий эмас, балки маданий ривожиде ҳам ўз изини қолдирган эди. Янги музейлар ёпилган кўргазмаларнинг экспонатлари, илмий жамият-ларнинг коллекциялари, шахсий инъомлар, шунингдек, Москва ва Ленинград музейлари-нинг иккинчи даражали материаллари ҳисобига ташкил этилдилар.

Совет давлатининг 1917 — 1918 йилларда ўтимишда халққа тегишли бўлган бадий ва ил-мий бойликларини ўзига қайтариш тўғрисидаги қарорлари чуқур маъмулга эга эди. Шу қарор-ларга биноан В. И. Ленин илмиси билан чоризм даврида миллий ўлкалардан эъриқ билан олиб кетилган анча нодир ёдгорликлар қайтарилди. Жумладан, украин халқи унинг тарихий ёдгор-ликлари — байроқлар, туғлар, ёрлик ва бошқа қимматли нарсалар, Туркистон аҳолисига эса чоризм томонидан 1865 йили Петербургда олиб кетилган мусулмонларнинг мўқаддас, табаррук китоби Усмон Куръон (VIII аср аъмо ёдгорли-ги) қайтариб берилди.

Афсуски, Ленин томонидан бошлаб берилган бу адолатли иш кейинчалик бутунлай тўхтаб қолди.

Совет ҳукуматининг дастлабки йилларидаги қадимги ёдгорликларини ва санъат асарларини муҳофаза этиш ҳақида таъмирлаш, янги музей-ларни очиш, табииоти муҳофаза этиш, археологик қазилмалар олиб бориш, илмий меросни тўп-лаш ишларига жу-да катта аҳамият берилар эди. Шу ишларни бошқариш учун махсус коми-тет — Туркомстарис барпо этилди (кейинчалик Средазкомстарис бўлди). Бу комитетлар Тур-кистондаги катта илмий-тадиқот ишларини бошқарувчи марказга айланди.

Туркомстарис катта ваколатга эга эди. Унинг рускитиси биронга илмий коллекция республи-ка ташқарисига чиқарилмас экни экспедиция уштирилмас эди.

Илмий тадиқот, илмий экспедиция ва сафар-лар ташкил қилиниб, музей фондлари археоло-гия, этнография ва табият бойликларини кўр-сатуви нодир коллекциялар билан тўлдирилди. Бу ишларга В. В. Бартольд, А. А. Семёнов, А. А. Диваев, М. Е. Массон, Л. Б. Ошанин, А. М. Митронов, М. С. Андреев, Турди Мирғе-сов каби олимлар бош-қош бўлдилар. Музей тармоқлари кенгайди, тарихий, археологик, архитектура ёдгорликлари аниқланиб, таъмир-лаш ишлари йўлга қўйилди.

Илгор рус олимлари фан учун бетакдор ёд-горликларни сақлаб қолиш ва келажак авлод-ларга етказиш борасида катта жонбозлик кўр-сатдилар. Шу ўринда Туркомстарис раиси Д. И. Нечкиннинг 1922 йили Маориф Халқ комиссари А. В. Луначарскийга йўллаган бир хатини кел-тиришмоқчиман: «Адабиёт, музика ва санъатнинг бошқа турларига оид ёдгорликларнинг ниҳоятда ҳаёшқоқлиги — деб ёзган эди у, — Туркистон республикаси халқларининг энг мўтабар, энг қимматли бойликларни тадиқари фавақулдада ҳушёрлик ва ҳамдардик билан муносабатда бўлишга мажбур этади. Уларнинг нобуд бўлиши халқнинг чиньякам бахтсизлигидир ва бизнинг зиммасиндаги катта масъулият — бунга йўл қўймайликдан иборат. Октябрь революцияси бошланган қунданқон биз, яъни Совет ҳоқимияти-нинг вақиллари ва ишчилик кишилари бу ёдгор-

ликларни асраб қолишдек масъулиятни зимма-мизга олган эканмиз, яқинлашиб келаятган ҳақолатни кўра туриб, маблаг йўқ деганича қўл қовуштириб четда тура олаймиз. Маблаг топи-лиши керак. Бу, бошқа масалалардан тўшқари Совет ҳоқимиятининг ор-номуслариди. (Бу ўрин-да гап Самарқанднинг жаҳонга машҳур ёдгор-ликлари ҳақида боради.)

Худди шундай хат РК(б)П Марказий Комите-тининг секретари В. В. Куйбишевга ҳам юбо-рилган ва унда Туркистон халқлари қадимий ёдгорликларининг тадиқарига қайғуриш, ундан хавотирланиш тўйғулари билдирилган эди. Гар-чи мамлакат 1920-йилларда иқтисодий-ижтимоий қийин аҳволда бўлишига қарамайдан тарихий ва маданий меросга аҳамият қучли эди.

Туркистон республикасининг 1923 йили чиқарилган қарорига биноан, Туркомстарис чет эллардан илмий нашрларни божсиз олиш ва айирбошлаш учун бошқа чет давлатлар илмий муассасалари билан бевосита мулоқотда бўлиш қуққидан фойдаланадиган ташкилотлар қатори-га киритилди.

АНА ШУ ДАВРДА Туркистонда музей қури-лиши ва фондларга қимматли коллекция-лар тўплаш бирмунча самарали бўлди. Минг афсуски, кейинги йилларда тарих, архитектура, археологик ва маданий ёдгорликларга эътибор сусая борди. Дунёга машҳур мазморий ёдгор-ликлар омборхоналарга айланди, бебаҳо нақш-лар емирила бошладил, кўп ёдгорликлар вайрон бўлди, музейлар тармоғи қисқариб, этнография, археологик экспедициялар доираси тарайиб борди. Маданиятимиз тараққиёти анча орқага кетди.

Музей коллекцияларини тўплаш — илмий из-ланиш самарасидир. Юзлаб, минглаб, юз минг-лаб тўплаган буюмлар — фақат машаққатли изланишларига эмас, айна пайтда ҳар бир пред-метни аниқлаш, ўрганиш, илмий қайд этиш би-лан боғлиқ бўлган минглаб тарих ҳам демакдир.

Ҳозирги кунда фақат жумҳурият давлат му-зейларида сақланаятган ана шундай дурдона-ларнинг сони миллионга яқинлашди. Умуман ҳозирги кунда республикада 50 дан ортқи дав-лат, 100 дан ортқи халқ ва жамоат музейлари ишлаб турибди. Бу музейлар фондларидаги манбалар асосида илмий ишлар олиб борилиб, монографиялар ёзилмоқда, каталог, альбомлар чиқаришмоқда.

Давр бугунги кунда музей жамоатчилиги ол-дида бирмунча муаммоларни қўймоқдаки, уларни биз жумҳурият илмий жамоатчилигини ташаб-буши ва Ўзбекистон ҳукуматининг қўллаб-қувват-лаши билангина амалга оширишимиз мумкин.

Буллар қўйидагилардир:

1. Чоризм даврида Туркистон диёридан мар-казга олиб кетилган ноёб тарих ва санъат дур-доналари ўз жойига қайтарилиши зарур. Маса-лан, Хива хонининг тахти. Бу тахт Хоразм уста-ларининг буюк асари бўлиб, Кремлдаги «Қурол-аслаҳа палатаси» музейида сақланмоқда. Яна Эрмитажда Урта Осиёда зарб этилган, хон са-ройларидан олиб кетилган тилла ва қумуш тан-галар, хазиналар, муҳрлар ва бадий аҳамиятга эга бўлган нодир санъат ёдгорликлари сақлан-моқда; Британия музейида сақланаятган Аюдарё хазинаси дурдоналаридан (миллодан илгаринг V — III асрлар) нусхалар ва бошқа буюмлар ҳам шу музейда. Булар ҳаммаси халқимизга қай-тирилиши лозим.

2. Бухородаги амрининг ёзги қароргоҳи бўл-ган Ситоран Моҳи хоссини Петергофга ўшатиб сарой музейи сифатида тиклаш зарур.

3. Музейларнинг халқаро алоқалари ҳозирча фақат Москва, Ленинград маркази музейлари-нинг монополияси бўлиб қолмоқда. Ҳозирги кунда СССР дунёдаги 150 чет мамлакат билан маданий алоқа олиб боради.

Бизнингча, Ўзбекистон музейларининг ҳам чет эл музейлари билан муастакл алоқа боғлаш даври келди: Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хива музей фонди дурдоналаридан тузилган кўргазмалар айирбошлаш, музей ҳодимларини малака оши-риш учун чет элларга юбориш, чет эл музейла-рида Урта Осиё маданияти ва санъатига тавад-лиқ нодир ёдгорликлар нусхаларини тўплаш ишларини бошлаш лозим.

4. Ўзбекистон музейларида сақланаятган но-дир ёдгорликларнинг ағона йиғма каталогини тузиш лозим.

5. Музейларнинг моддий-техника базасини қу-чайтириш керак.

6. Ўлкамизда Туркистон генерал-губернаторлиги ва рус оқилларининг ташаббуси билан 1876 йили барпо этилган, 115 йил давомида дунё илкиса-даги археолог ва ўлкашунос олимлар — В. В. Бартольд, М. С. Андреев, А. А. Семёнов, В. Л. Вяткин, И. И. Умняков, А. Э. Шмидт, Я. Гупо-ков, Т. Мирғеёсов ва бошқа йирик оқилларнинг илмий махсулларини муассасалаштирган Ўзе-бекистон халқлари тарихи музейи бир неча йил-дан бери, бинос асарга аҳолида бўлган учун, бериктирилган ва ўз экспозициясини халқимизга қўришатишдан маҳрум қилинган. Наҳотки, шундай республикада ўзбек халқининг қадимий ва хо-зирги тарихини, маданияти, турмуш тарзини кўришатишга лойиқ бир бино топилмаси экни янги-си қурилмас! Ўлкамиз маданий меросининг 200,000 дан ортқи нодир ёдгорликларни қулф-сотида занкирбанд ҳолда ётса!

Бухоро, Хива музейлари ҳам бундай аҳволдан холи эмас. Биз республика жамоатчилиги, энг-лишлар, олимлар ва мутасадди рабарлар кўта-рилган масалаларни ҳал этишда ёрдам беради-лар, деб умид қиламиз.

Нафиса СОДИҚОВА,

тарих фанлари доктори, ЮНЕСКО қошмадаги Халқаро Музейлар Кенгашининг Совет комитети аъзоси

ТОЛАМИЗНИНГ ҚИММАТИ ҚАНЧА?

Боши биринчи бетда

«Ишбилармонлик, тежамкорлик, соғлом ман-тиқ, ҳамма нарсани ҳисоб-қитоб қилиш олиш ва яна меҳнат, ерга сарф этилган улкан меҳ-нат — ҳаммаси ниҳоятда оддий ва содда, бироқ бундай оддийликка етишга бизга йўл бўлсин!» Бизда нуқул тескариси — ҳамма нарсани шу қадар мураккаблаштирмаймики, абсурд даражадаги ғирт беаънилик ҳам ҳеч гап бўлмай қолади».

Пахтага нарх белгилашда атайин мураккаб-лик яратиб, бир ариқдан сув ичувчи деҳқон-нинг биридан иккинчининг ўқситиб қўйгани-ми иқтисодимиз оёғига тушов солиб ётган мантқиқсизликларнинг атиги бир ғирраси, холос.

Маълумки, жумҳуриятимиз ҳукумати деҳ-қонларнинг оғир меҳнатини ҳисобга олиб, гахта хомашесига қўшимча ҳақ жорий этди. Ўтган йили биринчи ва иккинчи сортларга 90 сўмдан қилиб белгиланган қўшимча ҳақ бу йил 210 сўм, 60 сўм қилиб белгиланган учинчи сортини эса 120 сўм бўлди. Биринчи зонадаги урта толали пахтанинг давлат харид нархи олий ва бўйича тонна ҳисобига қўшим-ча сизилан 1080 сўмга, иккинчи сортини 960 сўмга, учинчи сортини эса 750 сўмга етқа-зилди. Оддий ҳисоб-қитоб билан бешинчи зона-даги хўжалиқлар оладиган даромад қанча эканлигини аниглаб етиш ушчалик қийин эмас. Боз устига ўтган йили кўп хўжалиқларимиз пахтасини асосан иккинчи ва учинчи сортлар-га сотганини назарда тутсан улар олган даро-мад анди бўлади. Бу йил шу зонадаги хўжа-ликлар урта толали юкори сорт пахтасида 920, иккинчи сортга — 820 ва учинчисига

эса 630 сўмдан ҳақ олишмоқда. Қўрапсизми, деҳқоннинг даромади унинг асл меҳнатига эмас, марказдаги пишам ишораларда ўринадиган олган турларнинг ҳавойи баҳаларига нечоғлиқ боғлиқлигини... Бозор иқтисодида ўтиладиган ва ҳозирланқоқ юрларимизга гулгула солаёт-ган келгуси йилдан бошлаб пахтаимизга янги нархлар жорий этилмоқда.

— Урта толали пахтаининг биринчи сорти баҳоси — биринчи зонада — тонна ҳисоби-га 2070 сўмга етказилган, — дейди Қ. Собир-ов. II сорт — 1790 сўм, III сорт — 1190 сўм ва тўртинчи сортнинг харид нархи 440 сўм бўлади.

ОЛВА ДЕГАН БИЛАН оғиз ширин бўл-майди. Сортлар ўртасидаги фарқ ер билан осмонча. Ҳозиргидек дуч келган майдонга пахта экилаётган, ер-сувумизни фдосилан, тупро-ғимиз дорилардан бағичга айлانган ва янги навлар тез қариб қолаётган шарт-шароитимиз-да аъло сорт тола олиш осон эмас. Ўтган йили жумҳуриятда етиштирилган пахта хомашесин-ининг атиги 26,4 фоизи биринчи сортларга қа-бул қилинди. 51 фозидан ортқи пахтамиз иккин-чи сортини ташкил этди. Баъзи хўжалиқлар эса бир тонна ҳам пахтасини аъло сорта то-пишра олмадилар. Ҳиззах виллоятининг Зарб-дор туманидаги «Ленин йўли» давлат хўжа-лиги деҳқонлари сал кам уш минг тонна пахта етиштирилганлига қарамай ҳосилининг асарият қисмини нуқул иккинчи сортларга сотишга мажбур бўдилар. «Бу йил пахтаинининг неча фозини юкори сорта топишмоқчи эдилар?» деб сўраганида хўжалик раҳбари Ҳасанбек Эркиев: «Бу бизга эмас, кўпроқ пахта заводи-даги қабул қилувчиларга боғлиқ!» деди. Ал-

батта, унинг гапиде жон бор. Еримиз, на-варлариса аъло сифатли ҳосилни кам бора бошлаган бугунги шароитимизда пахта хо-машес сиртини деҳқонни чўш туширмайдиган қилиб аниқлаш ҳам катта муаммо бўлиб ту-рибди. Бу борада ҳамман эксинча, ушбуларга амал қилинаётганлиги, соҳа замонавий жи-ҳозлар билан етарли таъмин этилмаётганлиги учун ҳам пахтакорнинг «онини туя қилиш» давом этмоқда.

Бу йил жумҳуриятимиз бўйича етиштирил-ган ялли пахта ҳосилининг атиги ўттиз фози олий сорта топирилади, деб тахмин қилин-моқда. Шундай бир шароитда келаси йилдан бошлаб бизнинг пахтаимизга марказий ҳуку-мат белгилаган ялли харид нархлари (тонна-сига ўртача 1638 сўм) ҳам амалда деҳқон-ларни қонитирмайди. Чунки янги харид нархи жорий этилиши билан баробар деҳқон оладиган техника, ёнги, бошқа ресурслар ҳам қимматлашади. Пахтани фақат келишил-ган нархларда сотишга ўтишгига аҳволни бир қадар яхшилаши

Ҳақим НАЗИР

БИР КУНИ АБДУЛЛА АКА...

Урушдан кейинги йиллар. Абдулла Қаҳҳор Ёзувчилар союзининг асосий кенгашида бошчилик қиларди. У киши ўзини келган адабиётнинг бошқа жанрлари юзасидан ҳам масъулаёт беришдан қочмасди. Қаламқашлардан «Ғ» Абдулла акага ўзини яхши олиб юрарди. Кунлардан кунга у бизга Абдулла акадан ноллиб қолди. Нима бўлибди дегди? Янги чиккан китобини устозга тақдим этиш баробарида ундан Союзга ўтиш учун тавсиянома сўрабди. Шунда Абдулла ака: «Ўзбекистонда мақсад нима деб биласиз?» деб сўраган экан, «Ғ» «Қалам орқали ҳаққа хизмат қилиш», деб жавоб берибди. «Тўғри, фақат маддоҳлик қилмасдан, беминнат, бегариз хизмат қилиш!» деди. Абдулла ака ва китобхона вақтида ўтирмаёқ эгасига тўтқириб, уни курак қайтарибди.

— Мен у кишига нима ёмонлик қилган эканман-а? — деди ранжиб «Ғ».

— Сен у кишига ёмонлик қилган эмассан, албатта. Аммо гапларда жон бор, — деди ҳақлиқ ўртоқларидан бири «Ғ»нинг ўлибди китобхонасини олиб мундарижасини очаркан. — Қарагин оғайни, йигирмага шеърингдан яримчасида рах-

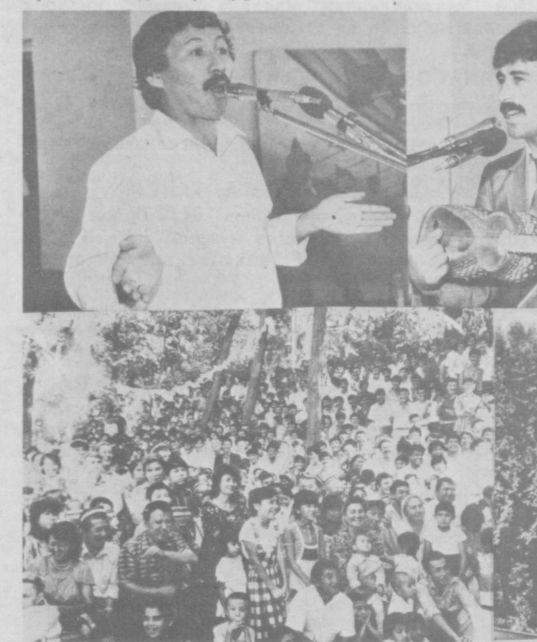
барлар ном. Уларни мадҳ этишда бўлибдиган бўб кетасан-а! Абдулла ака «ёзганларининг олдидан кузатиб юрмаган дейсанми? Сен билан бизнинг яхши иш-мишамиз ҳам ёмон иш-мишамиз ҳам устозининг кўзларидан кочиб қутулмайдими-ку!.. Ушбу сатрларни ўқиган азизлар «Ғ» ким экан деб ҳайрон бўлишмасин. Бу — «Гирромия» тахаллусли билан ашдор битиб юрган одам. (Уни баъзилар орасидан «Гирромия» ҳам дейишарди.)

Абдулла ака конкорсда ҳикоясик тақдирланган ёш ёзувчинини учратиб қолди. Ёш ёзувчи ўз кўнглидан ҳозир устоз мени табриқлаётган, деган фикрини кенчириб, нилқаб бўлиб турган экан. Абдулла акадан: «Шунга мукофот олишга ўрнатилганми?» деган сўзни эшитиб, кўнглидан тароват тушди. «Олаёғим» деб юбордию, бироқ ёлғонликдан руҳий азоб чекди. Ўйлаб-ўйлаб, эртаси олган пулни кассага қайтариб берди...

Иқод ўйда дам олиш чоғи. Таниш ёзувчи бир йигитчани...

ТИНГЛОВЧИЛАР БИЛАН МУЛОҚОТ

Якшанба кунини Ленин комсомолни номидан маданият ва истироҳат боғи янада гавжам бўлди. Бу ерда жумҳурият радиоси жамоаси билан тингловчилар учрашувини бўлиб ўтди. Учрашувда қайта қуриш ва ошқоралик даврида Ўзбекистон радиоси амалдаги ошқоралик ҳамда ошқоралик бўлган ишлар ҳақида ошқора суҳбат бўлди. Тингловчиларнинг саволларига радиожурналистлар жавоб бердилар. Учрашувда Ўзбекистон телевидение ва радиостанциянинг «Дуторчи» қандалар, «Тановар», «Абулдулло» Макочилар ақсабларини, Халқ ақсабларини, симфония оркестри ҳам иштирок этди. Улар ўз концерт программаларини билан радиобайрагини янада қизқар-

Боши биринчи бетда

Энди бир оғиз газетанинг камчилиги ҳақида. Ҳафталик бошқа соҳаларнинг маҳсури қилинган ҳақида қарийб ёзмайди. Замонамиз фидойилари ҳақида ёши жуза кетар. Бундай мақолалар ўқувчиларда фохр туғиларини тарбиялайди. Яна бир истак ёлловларда ҳам кўп янгиликлар туғилади, шуларнинг энг диққатга моликлари бундан жумҳурият билан яхши бўлади; бунинг учун эса вилоятларда газетанинг муҳбирлари бўлиши керак.

Шу дорилмуаллимни француз тили кафедрасининг доценти, филология фанлари номзоиди **ҲАҚИМ ҚИЛИЧЕВ:** — Биз адабиёт газетасида саҳифаларда босилаётган хорижий адабиётларга бағишланган мақолаларни, чет эл адабларининг наслрини ва шеърини асарларини алоҳида эътибор билан ўқиймиз. Бироқ, «афсуски, кейинги вақтларда улар жуда камайиб кетди. Бугунги китобхона жаҳон адабиёти намуналарига жуда чанқоқ. Чунки улар ўз билан доираларини кенгайтириш, маънавий дунёсини бойитиш, бир сўз билан айтганда, маърифатли бўлишни истади. Бинобарин, ўқувчининг гўялиқ туғуни, бадиний дилнинг юксалтириладиган мақолалар, асарларни кўпроқ бериб бериш лозим. Бунда жаҳон адабларининг юбилейлари яхши баҳона бўлиши мумкин. Ундан ташқари, дунё адабиётида кечаётган жараёнлардан хабардор қилувчи мақолалар ҳам босилса, айни мудоао бўларди.

Ўзбек филологияси факультетининг декани, филология фанлари номзоиди **ОБДУР ЭШМУРДОВ:** — «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» талабаларининг учун қўлланма, йўл-йўриқ, вазифасини ўтамоқда десам янглишмайман. Айниқса, ўқувчи, йигирманчи, ўқувчининг йиллар ўзбек адабиёти ва санъатининг иқидонини — Бехудий, Фитрат, Чўлпон, Қодирий, Сўфизода, Усмон Носир ва бошқа адабларининг адабий меросини газета кенг, яъни тарғиб-таътиб этмоқда. Бироқ, назаримда, Ҳафталикнинг «Муту-

САНАМАЙ САККИЗ ДЕМАЙЛИК

Таажжубки, ўзбек халқи ўз тили билан, ёзуви билан иш юритиб ва гаплашиб учун Қонун орқали ижозат олди. Бироқ ўзбек тили атамаларини ўз ҳолида тиклаш, шева-ларда саклаиб қолган қадимий сўзларини истеъмолга киритиш масаласи кетаятган бир вақтда айрим кишилар араб, форс тиллари лугатларини тиктилади бошладилар. Ўзбек тилида қўлланилган-қўлланилмаганига қарамай, бошқа тилларга доир атамалар ва ибораларни лугатимизга киритишга ҳаракат қилмоқда. Оқибатда газета-журналларимиздаги сўзларда хилма-хилликлар кўпаймоқда. Бирини «район» дейилса, яна бирини «ноҳия», бошқасида «област» дейилса, ўзгасида «Вилоят» деб ишлатилмоқда. Газета, журнал, рўзнома, жарида, Европа, Орун-по каби сўзлар аралаш-қуралаш ёзилаяптир. Редакциялар ўз жойларини «уновимиз», «манзилгоҳимиз», «редакция» «адреси» ва «адресимиз» деб атамоқдалар. Таажжуб, илдорнинг жойлашган ўрни ҳам табақаланадими?

Ушбу соҳадати чалқашликларга филология фанлари номзоиди Ирисали Тохталиев ўзининг «Сўз мантиси» — фикрлаш калити» мақоласида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 22.11.90 й.) бир-мунча аниқлик киритди. Зе-ро, илгари истифода этилган, халқ тўшунмайдиган атамаларни зўрма-зўракчи тикитиришнинг ҳолати йўқ. Ҳозир матбуотда ноҳия, вилоят, музофот, жумҳурият, вазир,

нозир, рўзнома, жарида, тайёра, тегара каби сўзлар ишлатилмоқда. Мен иқидолдан аввалги ва кейинги ўзбек наслларида «ноҳия», «рўзнома», «жарида», «тайёра», «тегара» каби атамаларини учратмадим.

«Рўзнома» форсча-тожикча сўз бўлиб, илгари Бухоро жумҳуриятида «қўриладиган масала» маъносини ишлатилган. «Жарида» ҳам бизга бўлиб, жумҳурият, вилоят қўлини аниқлатди. Бу нисала сўз тожик матбуотида расман ишлатила бошлаган, биз ҳам ўзлаштирганимиз.

«Вазир» подшоҳлик доирасидан лавозим. Шўролар идорасида «Нозир» (министр) мансаби бўлган. «Тегара» ўрнига «доира, ағдир» олгани руслар. Тегара — йиллар бошида Саид Мухаммад Ахорий томонидан тузилган «Тури ва бошқа миллатлар атмаси» лугатини «азорплан» — «учғир» деб юритилган. Бизда илгарида жумҳурият, мухтор музофот (автоном республика), вилоят (област), туман (район), кент (шаҳар), кишлоқ, рабоб атамалари юритилган. Уларни ҳозир ҳам шундай ишлатиш ўрнили бўларди.

Янги лугатдан ўрин олган атамалардан «ярим масал» ҳам баҳсли. Бунинг ўрни «хонами» («Хонами масал») дейилса, яхши аниқлашди.

Энди тилимизга янги ва қадимий атамаларнинг киритилиши хусусида икки оғиз сўз. Бу жиҳатдан «Ешдики» журналининг «Тил сандиги» бурчагида шевалардаги сўз, атамалар, иборалар бериб қўйилган.

Наср илхосмандлари Мухаммад Аминнинг «Сардорлар» романининг давомий Нормурод Нормуродовнинг «Оқубий» кассаси билан танишдилар. Шуккур Холмисовнинг «Нора» наамар асари халқимиз бошидан кечирган оловли йиллар, граж-

ТАМОВ, ШУ ИНСТИТУТ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ВА ТИЛ КАФЕДРАСИНИНГ МУДРИ ИНОЯТУЛЛА СЎВОНҚУЛОВ ҲАМ ҚАТНАШИШ ФИДОНЛАРИНИ БИЛДИРИЛДИ.

— Бизнинг оиламизда газетанинг севилими, — деди Анвар ака. — Шахсан мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни қайта қуришнинг олдинги сафида бораётган инқилобий насл деб биларман. Ундан фақат адабиёт ва санъат муҳлислари эмас, балки биз — файласуфлар ҳам маънавий озуқ олишимиз. Илтимосимиз шуки, газета ҳақиқатини, ҳар қанча ачуқ ҳақиқат ҳам ҳақиқатини ёзверсин. Афсуски, ҳозир ҳам ҳақиқатимизда ҳақиқатини, инсон ҳуқуқларини поймол қилишлар кўп учрамоқда. Айниқса, қишлоқларимиздаги меҳнат қиларининг аҳоли ноҳор. Тақдир айтман, ана шу заҳмнатчи халқимизнинг оғир аҳолининг енгиллаштиришга қўмак бериладиган меросларини кўпроқ эълон қилиш керак. Яна бир истак: жумҳуриятимизда тиббий меросимизни, фалсафий меросимизни босиб қирибдирган махсус газета йўқ, шунинг учун бу соҳада сизнинг газетанинг ташаббускор бўлса, муштарийларининг тағини қўпарди.

Оиламиз — байналмилал оила. Рафиқам — Ўзбек, насби — филолог, мен тожикман. Мақсад нима? Мақсад шуки, Ҳафталикда Ўзбек ва тожик халқларининг қон-қардошлигини ҳаққоний кўрсатадиган мақолаларини тез-тез ўқисак...

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» — халқнинг дилдаги дардини, озу-армонларини ёзадиган халқлик газети, — деди филология фанлари номзоиди, доцент И. Сувонқулов. — У дидил, жумҳуриятимиздаги энг яхши иқидий кўчларини ўз атрафи-га яншлаштиришга иштилоқ этган газета. Ҳафталик ёш иқидорларнинг янги давр нафаси уфуриб турган мақолаларини янчилиқ билан эълон қилмоқда. Фақат бир истаким: севилим газетамиз халқи кенг китобхоналарга «номалум» бўлиб турган адабий меросимиз намуналарини кўпроқ мунтазам эълон қилиб бориш лозим...

Суҳбат муаллифи: Маҳмуд САЎДИЙ

ШАРҚ ЮЛДУЗИ

Ойноманинг 9-сонини босмадан чиқди. У йўрқон Абдуллаевнинг «Ният ҳолис бўлсин» мақоласи билан оқилдан. Шеърини муҳлислари Азим Суғонининг «Ўзбекистон» номли янги достонини билан танишдилар. Унда Ватанга муҳаббат, она-ерга садоқат, эркинлик, эртанинг сунат, бўлган ишнинг тўғилари қуйилган. «Булроқ кўз оқди» рукунида эълон этилган шеърлар ҳамда «Талабалар дафтарида» туркуми олий ўқув юртида таҳсил олаётган иқидор ёшлар иқиди билан таништиради.

Наср илхосмандлари Мухаммад Аминнинг «Сардорлар» романининг давомий Нормурод Нормуродовнинг «Оқубий» кассаси билан танишдилар. Шуккур Холмисовнинг «Нора» наамар асари халқимиз бошидан кечирган оловли йиллар, граж-

данлар уруши фойдалари ҳақида ҳикоя қилади. Мазкур сонда Қўрғон суратларининг давомий, бугунги кунда 1200 йилгача иқидишланаётган Ат-Термизий халқлари ҳам эълон қилинган.

«Еднома» рукунида Азиз Абдурақов ва Отабегнинг Устоз Миртемир ҳақидаги хотиралари чоп этилган. «Дафтарида» қолган сатрлар рукуни остида Шариф Нурхон шеърларидан намуналар берилган.

Эмин Усмоннинг «Уйғоқ одамлар қўриданги туш» мақоласида сунти йиллардаги Ўзбек кассалари ҳолис таҳлил этилган. Журналқоллар таҳлиллари билан Мамажон Мухаммаднинг «Шахмат ва иқидо» мақоласи ҳам шу сондан ўрин олган.

«Тўғилди» саҳифаларида бир қатор ҳажвий асарлар бор.

Абул БОЗОРОВ

Бухоро

«ШАРҚ ЮЛДУЗИ»

Ойноманинг 9-сонини босмадан чиқди. У йўрқон Абдуллаевнинг «Ният ҳолис бўлсин» мақоласи билан оқилдан. Шеърини муҳлислари Азим Суғонининг «Ўзбекистон» номли янги достонини билан танишдилар. Унда Ватанга муҳаббат, она-ерга садоқат, эркинлик, эртанинг сунат, бўлган ишнинг тўғилари қуйилган. «Булроқ кўз оқди» рукунида эълон этилган шеърлар ҳамда «Талабалар дафтарида» туркуми олий ўқув юртида таҳсил олаётган иқидор ёшлар иқиди билан таништиради.

Наср илхосмандлари Мухаммад Аминнинг «Сардорлар» романининг давомий Нормурод Нормуродовнинг «Оқубий» кассаси билан танишдилар. Шуккур Холмисовнинг «Нора» наамар асари халқимиз бошидан кечирган оловли йиллар, граж-

данлар уруши фойдалари ҳақида ҳикоя қилади. Мазкур сонда Қўрғон суратларининг давомий, бугунги кунда 1200 йилгача иқидишланаётган Ат-Термизий халқлари ҳам эълон қилинган.

«Еднома» рукунида Азиз Абдурақов ва Отабегнинг Устоз Миртемир ҳақидаги хотиралари чоп этилган. «Дафтарида» қолган сатрлар рукуни остида Шариф Нурхон шеърларидан намуналар берилган.

Эмин Усмоннинг «Уйғоқ одамлар қўриданги туш» мақоласида сунти йиллардаги Ўзбек кассалари ҳолис таҳлил этилган. Журналқоллар таҳлиллари билан Мамажон Мухаммаднинг «Шахмат ва иқидо» мақоласи ҳам шу сондан ўрин олган.

«Тўғилди» саҳифаларида бир қатор ҳажвий асарлар бор.

ИЖОДКОРЛАР ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИДА

кин эндиликдаги асосий иш бу қарорларни ҳаётга тадбиқ этишда, амалда қолдиришда. Агар қарорлар амалга ошмаса партиянинг халқ олдидagi нуфузи янада қамаяверади. Демак, сўз ва иш бирлиги керак. Иқидола сўз ҳам бугунги иқидорлар фақат адабиёт, маданият муаммолари билангина эмас, бундан мамлакат дарида билан яшөөтганини кўрсатади. Шу маънода XVIII сўзга қанча тортишувлар, ошқора фикр олишувлар руҳида ўтмасин, бизнинг Орол фоймаси, Фарғона, Уш воқеалари хусусидаги сўрорларимиз эътиборсиз қолди. Бу ҳам шу муаммоларини халқ қилишда ёзувчиларимиз эътиборига масъулият икки ҳисса кўпроқ тушшини кўрсатади.

Ийгилишда иқидорлардан Ҳамид Гулом, Мирмуҳсин, Жамол Камол, Мухаммад Али, Абдулла Шер, Райим Фарҳодий, Тўра Мирзо, Тошкент шаҳар партия комитети идеология бўлими котиби Ҳотам Абдурақимов сўзга чиқдилар. Улар маърузаларини ўқийди партия ташкилотининг фаолияти, партия оёрусини сақлаб қолиш борасида қилиниши зарур бўлган ишлар, матбуот, сўз эркинлигига сўзда эмас, амалда эришиш, Ўзбек адабиёти-

нинг марказий нашрларда кам тарғиб қилинаётгани, экология муаммолари хусусида сўз юритилди. Шунингдек, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» Ҳафталикнинг иқидорларнинг эркин минбарига айлантириш, Алишер Навоийнинг 550 йиллик тўғиға тайёргарлиқни кучайтириш, чет эллик иқидорлар билан алоқаларни кучайтириш, жумҳуриятимизда четда яшөөтган, лекин халқимиз номидан СССР халқ депутатли бўлган Анишев, Отабек қабиларини депутатликдан қачириб олиш, партия, жумҳурият раҳбарларининг иқидорлар билан учрашувларини тез-тез ўтказиб туриш тўғрисида тақдирлар билирилди.

Партия ташкилотининг котиби хабарига кўра шу йил икки киши партиядан четлаштирилган, 6 киши эса партия аъзолigidан чиққан. Демак, бу ҳам иқидорлар ўртасида партия оёрусини кўтариш учун кўп ишлар қилиш зарурлигини кўрсатади.

Ийгилишда иқидорлар орасида партия сафида 30 йилдан ошқ бўлган кўптеба коммунистлар «КПСС ветерани» нишонига тавсия этилди. Шунингдек, кеска коммунистлардан баъзилари йилнинг қарорига мувофиқ партияга аъзолик бадалларини тўлашдан озод қилинди.

БИРЛАШГАН ГЕРМАНИЯ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР

Масаланинг энг мураккаб томони мавжуд иқидосий муаммолар билан боғлиқ эди. ГДРда давлат мулк хўжирон бўлса, ГФРда хўжирон мулкчилик устивор. Шарқда қорхоналарнинг талайги ва қисми давлат томонидан бериладиган иқидосий қўмак ҳисобида яшаса, ГФРда бундай ҳолат умуман истисно. Шарқда озиқ-овқатларнинг нархи, уй-йўли ҳақи давлат ҳисобидан паспорт бўлса, ГФРда моиналар анча юқори, турмуш даражаси баландроқдир. Шунинг учун ҳам бирлашган Германияда

этиш тўғрисидаги шартномани имзолабдилар. Совет Иттифоқининг ташаббуси билан тузилган ушбу шартномага кўра, Европадаги давлатлар ўртасида чегараларнинг бузилиши тасдиқланди. Бу Германиянинг қўшларини учун алоҳида аҳамиятга эгадир. Некислар адровий, қимбат ва бактереологик курул ишлаб чиқариш, унга эга бўлиш ва ишлатишдан воз кечадил. Янги Германия ўз қорхона қўшларини 370 минг нафаргача қисқартиради (қозир фақатгина ГФРда ярим миллионлик армия мав-

жуд), собиқ ГДР ҳудудига НАТО тасарруфидида қўшлар ҳозирча киритилмайдилар. ГДРдаги совет курулқи қўшларни туруху (470 минг нафар) йил мобайнида аста-секинлик билан олиб чиқиб кетилди. Бу масала мураккаб иқидосий ва иқидосий муаммолар билан боғлиқ бўлганини учун Германия ўз мақсадларига 12 миллиард марка маблағ ажратди ва процентсиз 3 миллиард марка қарз беради.

Шартнома кўчга кириши билан (унин парламентлар, жумладан, 2 декабрда сайланган янги Германия парламенти тасдиқлаганидан кейин) тўрт буюк давлатнинг Германияга нисбатан ҳуқуқ ва мажбуриятлари туғатилди. Ягона немис давлати тўла мустакилликка эга бўлди.

Москвада имзоланган шартноманинг немис халқи учун, Германия учун, бундан Европа учун муҳим аҳамиятга эга эканлиги кўриниб турибди. ГФР қалери Гельмута Коля иқидо Германия давлатининг бирлашувининг инсоният ҳозирги тарихидан мислсиз воқеа деб эътибор. Франция ташқи алоқалар вазир Ролан Дюма иқидонинг жаҳон урушидан мерос қолган энг ноҳайити ва чидаб бўлмайдиган ҳолатга чек қўйилди, деди шартнома имзоланганда кейин. АҚШ давлат котиби Жеймс Бейкернинг фикрича, «2 плюс 4» (яъни, икки немис ва тўрт буюк давлатлар) музокараларининг муваффақиятини таъминлаган нарсаси шун бўлдики, уларнинг қатнашчилари халқларнинг хоширодалари асосида масалани ҳал этиш учун астойдил ҳаракат қилдилар. Англия ташқи ишлар вазир Д. Хэрд Германия муаммосини ҳал этиш қалити янги тавақкурта асосланган совет сўбсатидир, деб мамлакатимиз, раҳбарларимиз хизматларини алоҳида таъкидлади.

Ҳақиқатан ҳам, Москвада имзоланган шартнома тарихий ҳужжатдир. У немис халқи тарихида очилган янги саҳифанинг мустақкам пойдевори, умумевропа жараёнининг ақралмас тарихий қисмидир. Унинг негизини Совет — Германия муносабатларини янги босқичга кўтариш учун кенг иқидосийлар очилмоқда.

Албатта, бирлашадиган немис қувонаётган иқидо немис давлати аҳолисида ҳам, Германиянинг қўшларини ёшларнинг таъжовузли кўрбонини бўлган халқларда ҳам маълум таъширлар мавжуд. Бундай ҳолат совет кишиларини ҳам таълиққилар. Биз немис ердан янги уруш ҳаффи чиқишини асло истамаямиз. Шу билан бирга немис халқи ҳам ўтмишдан тўғри сабоқлар қачириб олганлигини, жаҳондаги вазият эса урушдан олдинги вазиятга сира ўхшамаслигини унутмаслигини керак.

Собир ҚЎРБОНОВ, тарих фанлари номзоиди

1 июль кунини кўчга кирди. Бутун Германия ҳудудига ГФР маркази ягона тул бўлиб қолди. ГДР бюджетига қўмақлашмиш, иш ҳақи, нафақа ва стипендия, квартира ва иқидо тўловларини ГФР марказига бирга бир ҳисобига қўчириш учун Бонн ҳукумати махсус «Германия Бирлиги фондини» ташкил этди. 31 август кунини ГДРнинг ГФР тарихидаги кириш механизмига доир иқидонинг давлат шартномаси тузилди. Ҳозир уни амалга ошириш жадаллашмоқда. 3 октябр кунини бу соҳада халқ қиуви қадам қўйиш учун тайёргарлик олиб боришмоқда.

Икки немис давлатининг намуналаридан ўртасидаги музокаралар билан бир қаторда тўрт буюк давлат — СССР, АҚШ, Буюк Британия ва Франция вақиллари ҳам Германия масаласи юзасидан музокаралар олиб боришди. Чунки Германия бирлаштириш масаласининг халқро аҳамияти ҳам бекиёсидир. Тарих сабоқларини унутмаган инсоният, айниқса, иқидонинг жаҳон урушида энг кўп талафот қўрган совет халқи даҳшатли қирғинлар Германия тупроғидан қиқилганини унутма олмайдилар. Яна ҳам кўпроқ куч-қудратга эга бўлиб олган бирлашган немис давлати Европадаги мавжуд чегараларни қайтадан қуришга интилимасмикан? Қўли Германияда ҳарбий машина қайтадан тикланимсимкан? Германия қарбиди равнашчи (қасос олувчи) қўшлар ҳокимият тепасига келиб қолса, оқибати нима бўлади, деган саволлар жаҳон ва Европа, хусусан, Германиянинг чегараларига доир давлатлар халқларини халқи равишда таъширлантмоқда. Шу бонс тўрт буюк давлат 1990 йил февраль ойида Оттавада келишиб, Германиянинг бирлаштиришнинг ташқи жиҳатларини муҳофаза этиш бошладилар. Бу мамлакатлар ташқи ишлар вазирлари 5 майда Боннда, 22 июнь кунини Берлинда, 17 июлда Парижда (Польша ташқи ишлар вазир иштирокида) ва, нисҳоят, 12 сентябрь кунини Москвада учрашди самарали музокаралар олиб боришди.

Москва учрашувини тўрт буюк давлат ҳамда ГДР ва ГФР ташқи ишлар вазирлари Германияга нисбатан муносабатларни узиш-кесил ҳал

